

maraton

**Claudia
Weberová**

Pakt

**Stalin, Hitler a příběh jedné
vražedné aliance 1939–1941**

m

Pakt

**Claudia
Weberová**

Pakt

**Stalin, Hitler a příběh jedné
vražedné aliance 1939–1941**

přeložil Petr Dvořáček

Praha 2025
maraton

The translation of this work was supported
by a grant from the Goethe-Institut.

Překlad této práce byl podpořen grantem Goethe-Institutu.

Claudia Weber

DER PAKT

Stalin, Hitler und die Geschichte einer mörderischen Allianz 1939–1941

Copyright © Verlag C.H.Beck oHG, München 2019

Czech edition © Maraton, 2025

Translation © Petr Dvořáček, 2025

ISBN 978-80-88411-21-5

Erně Weberové (1922-1999)

OBSAH

ÚVOD / 13

1. „S NĚMCI BY SE MĚLY VĚCI POHNOUIT KUPŘEDU“ / 23

Letadla, tanky a půjčky / 25

„Rapallská kapitola je uzavřena“ / 33

Politika kolektivní bezpečnosti / 42

Mnichov 1938 / 50

2. „BUDEME PLETICHAŘIT TAKY“ / 53

Proměny koalic / 55

Rozhodování / 59

Propuštění Litvinova / 62

„Budeme pletichařit taky“ / 66

Závěrečné kroky / 73

Pakt / 78

Šok, rozčarování i velebení / 82

„Jsme v nouzi a lapáme mouchy jak ten čert“ / 86

3. „JAKO MEZI STRANÍKY“ / 90

Válka a Stalinův kalkul / 91

Rudá armáda v Polsku / 96

Německo-sovětská smlouva o hranicích a přátelství / 99

Mír diktátorů / 108

Moc okupantů / 111

4. „NĚMCI DO NĚMECKA, RUSOVÉ DO RUSKA,
ŽIDI DO BUGU!“ / 119

Přesídlování podle německo-sovětské smlouvy / 120

Aktéři a motivy / 128

Počátek německo-sovětského přesídlování / 134

Jednání, banket a výlet do Vysokých Tater / 138

Němci v Sovětském svazu / 145

NKVD v Generálním gouvernementu / 155

V zemi nikoho / 157

Německo-sovětská komise pro uprchlíky / 167

5. „SVŮJ ÚKOL JAKO MINISTR ZAHRANIČÍ
JSEM VIDĚL V TOM, POKUD MOŽNO CO NEJVÍCE
ROZŠÍŘIT HRANICE NAŠÍ RODNÉ ZEMĚ.“ / 180

Vzdušné zámky – hospodářská spolupráce / 182

„Basis Nord“ / 186

Hitlerovy bleskové války / 189

Dilema na levici / 191

Stalinův pakt / 194

6. „HRA, NIC NEŽ HRA, A JEŠTĚ K TOMU PRIMITIVNÍ.“ / 201

Molotov, Hitler a Evropa / 204

Hitlerovy směrnice / 213

S válkou o závod / 217

7. „SPOLEČNĚ S NĚMCI BYCHOM BÝVALI
BYLI NEPORAZITELNÍ.“ / 221

Stalinův projev z 5. května 1941 / 221

Rudá armáda a válka / 223

Válečné přípravy a teze o preventivní válce / 226

„Zrada je otázkou času“ / 229

22. červen 1941 / 234

Tři projevy – „... a výsledek nesnází, do nichž
může člověk upadnout vinou okolností“ / 237

ZNĚNÍ NĚMECKO-SOVĚTSKÉ SMLOUVY
O NEÚTOČENÍ ZE DNE 23. SRPNA 1939 / 243

ZNĚNÍ NĚMECKO-SOVĚTSKÉ SMLOUVY
O HRANICÍCH A PŘÁTELSTVÍ Z 28. ZÁŘÍ 1939 / 246

Poděkování / 250

Poznámky / 253

Seznam zkratk / 277

Seznam obrázků a jejich původ / 278

Seznam pramenů a literatury / 280

Jmenný rejstřík / 291

Obr. 1 Podpis německo-sovětského paktu o neútočení 23./24. srpna 1939 v moskevském Kremlu, uprostřed Stalin, vedle něho komisař zahraničí Vjačeslav Molotov, velvyslanecký rada Gustav Hilger, vyslanecký rada Andor Hencke a říšský ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop (vlevo se založenýma rukama)

ÚVOD

Na tváři Winstona Churchilla se ráno 22. června 1941 objevil spokojený úsměv. Předcházející večer strávil britský premiér dlouhou diskusí se svým ministrem zahraničí Anthonyem Edenem a velvyslancem USA Johnem Winantem o válečné situaci v Evropě. Nebylo to snadné setkání, ale dobré jídlo, vybrané lihoviny a nevyhnutelné doutníky v těch bouřích času dobře posloužily večernímu uvolnění a současně zbystření myslí. Závratnou rychlostí nabývaly na závažnosti již několik měsíců doutnající zvěsti o německém útoku na Sovětský svaz, a nyní se proměnily v jistotu. Skutečnost, že válka, během níž Hitlerův Wehrmacht obsazoval Evropu a ohrožoval Britské impérium, se nyní obrací na východ, skýtala Churchillovi příležitost uzavírat nová spojení; spojení tak silná, aby Němci byli na kontinentu poraženi, od ostrovní říše byla odvrácena hrozba invaze a impérium bylo uchráněno expanzivních choutek mocností Osy na Dálném východě. Pro svůj plán potřeboval podporu Američanů; z toho důvodu pozval Churchill do Chequers Rooseveltova velvyslance a v předvečer 22. června 1941 mu ten odvážný tah skutečně vyšel. Amerika souhlasila s tím, že v případě německého útoku na Sovětský svaz mu nabídne trojstrannou protihitlerovskou alianci včetně rozsáhlé hospodářské pomoci a vojenské podpory, bez níž by Stalin existenční zápas o svou zemi nemohl vyhrát. Základní kámen spojení velké trojky, která o čtyři roky později vítězně ukončila druhou světovou válku, byl položen ještě předtím, než první letadla Göringovy Luftwaffe začala bombardovat sovětská města. Churchill udělal všechno správně, a tak když mu Eden oznámil zprávu o německé invazi, měl důvod k úsměvu.¹

Na pozadí apokalyptického válečného panoramatu, které po onom červnu následovalo, a tváří v tvář milionům mrtvých vyvolává ta spokojenost, s níž Churchill přijímal německou invazi,

určité rozladění. Neměl být spíš zděšen? Nebyl však jediný, komu se při této zprávě zjevně ulevilo. Dokonce i v Moskvě se do šoku a obav mísily pocity úlevy, a to především mezi levičáky, kteří tam uprchli ze všech končin světa, a mezi kádry Komunistické internacionály (Kominterny), jejíž plánované rozpuštění bylo nyní mimo hru.² A také v Berlíně sdíleli mnozí pocity Hitlerova ministra propagandy Josepha Goebbelse, který se svému deníku svěřil, že z něho padá „tíha posledních týdnů a měsíců“.³ Začátek německo-sovětské války – při zpětném pohledu jeden z ústředních předělů v dějinách druhé světové války⁴ – pro současníky zprvu znamenal konec přítomnosti, již nesli stejně těžce demokraté jako Winston Churchill, komunisté jako Georgi Dimitrov i nacionální socialisté jako Joseph Goebbels: přítomnosti poznamenané Hitlerovým paktem se Stalinem.

Stalinovo spojenectví s Hitlerem zásadně poznamenalo prvních 22 měsíců války ve východní a západní Evropě. Přesto často působí dojem přede hry, vykročení na cestě ke „skutečné“ válce, která též podle soudu mnoha historiografických prací začala teprve onoho červnového rána urputným bojem mezi Hitlerovou „třetí říší“ a Stalinovým Sovětským svazem.⁵ Z teleologického hlediska celá válka směřuje právě k tomuto okamžiku, v němž by ve věku ideologií měl smysl veškerému násilí dát rozhodující zápas mezi nacionálním socialismem a stalinismem. Válečné nepřátelství mezi Hitlerem a Stalinem stvrzovalo základní napětí první poloviny 20. století a pro současníky i pro ty, kdo se narodili později, bylo bezpečným terénem paměti světové války, zatímco příběh jejich paktu vyvolával jakýsi pozoruhodný pocit nelibosti, tehdy stejně jako dnes. Pozornost vyvolaná právě touto nelibostí, někdy až strachem vidět ve spojenectví nacionálního socialismu a stalinismu, té rozbušce světové války, víc než jen disharmonickou přede hru, stála – v návaznosti na dřívější reflexe – na počátku této knihy.⁶ Tento můj zájem posiloval zvědavost a vůli se této kapitole války znovu věnovat a spolu s tím pak nepouštět ze zřetele úkol, který je pro

historickou vědu zásadní, totiž konfrontovat se s příběhy, jež dráždí a jsou deformovány nepříjemnými pocity nelibosti.

To, že Hitler a Stalin uzavřeli pakt – obvykle se jím míní pouze německo-sovětská smlouva o neútočení z 23. srpna 1939 –, je známo.⁷ Každý, kdo se byť jen zběžně zabýval touto problematikou, zná fotografie, které pořídil Hitlerův osobní fotograf Heinrich Hoffmann při nočním podpisu smlouvy v moskevském Kremlu. V kruhu kolem Stalina tam stojí jeho tlumočník Pavlov, náčelník generálního štábu Rudé armády Boris Šapošnikov, velvyslanec Gustav Hilger a německý velvyslanec hrabě Friedrich-Werner von der Schulenburg; spojenectví svými podpisy zatím zpečetují šéfové diplomacie obou režimů Joachim von Ribbentrop a Vjačeslav Molotov.⁸ Hoffmannovy fotografie jsou obrazové ikony, k jejichž nevýhodám patří sugesce, že historii lze (od)vyprávět pomocí obrazů, které mluví za vše. O tom, k čemu tento pakt vedl, historiografie krátce diskutovala v devadesátých letech, kdy byl po desetiletích státněsocialistického tabuizování a popírání konečně zveřejněn nechvalně proslulý tajný dodatkový protokol ke smlouvě o neútočení.⁹ Historické debaty oněch let měly nesmírný význam pro národní sebeuvědomění východoevropských států vymaňujících se ze sevření sovětského impéria. Na základě tajného dodatkového protokolu Stalin nakonec násilně začlenil Polsko a pobaltské státy do své říše a z této historické zkušenosti pak dané země odvozovaly politický nárok na vlastní vzpomínky a historickou paměť. Pakt tak měl rozhodující vliv na dobové spory o paměť Evropy. Požadavky uznat rovnocennost obětí stalinského násilí s oběťmi nacionálního socialismu a připomínat v Evropě pakt Hitler-Stalin byly od té doby nesprávně chápány – na jedné straně – jako útok na jedinečnost holokaustu.¹⁰ Ve skutečnosti však v těchto debatách nešlo o to snižovat jedinečný význam holokaustu, nýbrž problematizovat pohled na dějiny soustředěný na západní Evropu, pohled, který přehlížel ničivou tragédii východní Evropy ve 20. století. Stojí za to zamyslet se nad tím, zda a do jaké míry evropské